

4.3

Framtidsvyer for oppdrettsnæringen i Norge

Miljømessige utfordringer – noen personlige betraktninger

Håkon Kryvi, Miljøvernnavdelingen i Hordaland

Det er i vår tid satt opp mange ideale fordringer om hvordan vi mennesker bør drive våre aktiviteter her på denne vår jord. En av dem er den fromme oppfordring om bærekraftig bruk. Begrepet har vært i bruk en tid og er vel allerede noe slitt. Uttrykket er trendy og blir ofte raskt presentert for å demonstrere politisk korrekthet.

Rammer og perspektiv

Bærekraft er imidlertid mye brukt fordi det tydeligvis er et egnet og dekkende uttrykk for hvordan en ønsker seg en utvikling til beste for menneskeheten fremover. La oss ta definisjonen: en bærekraftig utvikling er en utvikling som tilfredsstiller dagens behov uten at det går utover fremtidige generasjoners muligheter for å tilfredsstille sine. Vi ønsker altså ikke vekst og utvikling for enhver pris, vi vil ikke ha en utvikling hvor vi turer tankeløst frem i naturen på en måte som skader og ødelegger grunnlaget for vår eget avkoms (og for den saks skyld andre organismers) videre eksistens.

Er vår tanke innstilt på fremtid og langsiktighet, låter dette opplagt. Enhver vil da være enig i utsagnet. Hvorfor følges det så ikke opp i praksis? Det kan ha å gjøre med at nettopp de langsiktige perspektiver og strategier ikke er tilstrekkelig vektlagt i dagens samfunn og politikk. Å oppnå kortsiktige gevinster teller mest. I den harde økonomisk-politiske hverdag blir ofte langsiktige mål opplevd som bryssomme og bare passelig interessante. Stortinget har derimot fulgt temaet seriøst opp, og i flere stortingsmeldinger er de overordnede rammene gitt:

Det bærende prinsipp skal være:

vi må ikke overskride nivåene for kritiske belastninger av økosystemer (naturens tålegrense). Målene bør derfor settes slik at miljøskadelige utslipp eller inngrep ikke overstiger nivåer der belastningen på miljøet medfører skader på viktige deler av økosystemene

Det sies videre: Regjeringen vil gi høy prioritet til arbeidet med å bevare det biologiske mangfoldet, ved å sikre bærekraftig bruk av biologisk mangfold og ved å verne om truet mangfold. Regjeringen vil videre sikre at forvaltningen av fiskeri- og havbruksnæringen bidrar til å bevare ressursgrunnlaget og minimalisere negative effekter på villlevende arter og det marine miljø.

Ovennevnte krav om bærekraft og rammene satt av Stortinget skal også gjelde for norsk oppdrettsnæring. Langsiktig tenkning og bærekraftig strategi må være grunnlaget. Kravet til næring og forvaltning må være å sørge for at fordringene følges opp.

I tillegg til stortingsmeldingene har vi dessuten internasjonale mål og forpliktelser som en skal rette seg etter, for eksempel ”Konvensjon om vern av laks i det nordlige Atlanterhavet”, Nordsjødeklarasjonene og konvensjonen om biologisk mangfold.

Fremtid for akvakultur

Industriell akvakultur kan vel fortsatt betraktes som en ny næring, dette sagt med all respekt for østersens lange oppdrettstradisjoner! Næringen er i sterk utvikling og har et stort potensial for suksess fremover. Jeg er ikke i tvil om at oppdrett av akvatiske organismer, underlagt de rette vilkår med hensyn til miljøeffekt, fôringsstrategi og energiinnsats, vil kunne ha stor, til dels avgjørende, betydning for menneskenes fødetilgang fremover.

Ifølge FAO er det en stadig økende fare for sammenbrudd av de fleste av verdens viktigste fiskerier. Det skyldes blant annet kortsynt og grådig overfiske, og store forvaltningsmessige problemer med å håndtere ressursene. Vettig dyrking av ressursene (akvakultur) under kontrollerte betingelser kan være et gunstig, og kanskje i fremtiden et foretrukket alternativ.

Befolkningen øker, og i 2050 vil vi ventelig telle ca. 9-10 milliarder. Dette er alle munner som ønsker å bli mett. Velstanden vil i gjennomsnitt i tillegg også øke, hvilket vil si enda større krav til mengde mat. Hvordan skal vi så få det til? Havbruk kan være en viktig faktor, spesielt med tanke på at den vesentlige økning av antall mennesker ventes å skje langs kystene.

Miljømål

Det ovennevnte skulle være rammene eller ”settingen” for norsk havbruk. Hvordan står det så til, og hva med fremtiden?

Etter min mening skulle Norge ha et godt utgangspunkt sett fra forvaltningens side, og jeg konsentrerer meg om ett viktig punkt. Vi har bl.a. maktet det enestående, og i utlandet svært respekterte kunststykke å samle de viktigste relevante forvaltningsorganer om felles miljømål for norsk havbruk. Dette er i nasjonal og internasjonal sammenheng bortimot en bragd. Det er her satt opp en rekke felles kortsiktige og langsiktige miljømål. Etatene som er blitt enige er Fiskeridirektoratet, Statens dyrehelsetilsyn, Statens legemiddelkontroll, Statens helsetilsyn, Direktoratet for naturforvaltning og Statens forurensningstilsyn. Miljømålene er spesifisert både med hensyn til resultatkrav og hvilken instans som har ansvar.

Hva vi imidlertid ikke helt har maktet er å gi miljømålene en forvaltningsstatus med tilstrekkelig autoritet. Dette bør det gjøres noe med, og det kommer jeg tilbake til seinere.

Dagens problemområder

I ”Miljømål for norsk havbruk” er nå følgende problemområder definert: rømming, lakselus, fiske sykdommer, kjemikalier, legemidler og organisk stoff. Disse feltene anses i dag som de viktigste å få kontroll med. Det blir ikke plass til å kommentere problemområdene i sin helhet. Jeg vil kun kort trekke frem tre av dem: utslipp av organisk stoff, lakselus og rømming.

Med MOM-konseptet (simulering/overvåking av lokaliteters bæreevne) er vi kommet svært langt i å få kontroll med utslipp av organisk stoff fra oppdrett. Det er et meget viktig arbeid som her er nedlagt, ført an av forskere ved Havforskningsinstituttet. Arbeidet har også vakt stor internasjonal anerkjennelse. Der er planer om å utvikle konseptet til også å gjelde andre regionale påvirkninger av oppdrett. (Å utvikle MOM-konseptet til å gjelde alle prioriterte miljøaspekter bør for øvrig vurderes.)

MOM er et smart prinsipp: effekt av produksjon simuleres, produksjonen settes i gang og effekten overvåkes og sammenlignes med miljøkvalitetsstandarder. Resultatet av overvåkingen/sammenligningen inngår i videre justering av produksjonen (eller flytting anbefales). Standarder og modellene utvikles av forskere. I et slikt opplegg skulle miljøeffektene av utslipp av organisk stoff fra oppdrett være under god kontroll. Det gjenstår nå å få konseptet skikkelig implementert i regelverket, og det skulle ikke være noen grunn til å somle lenger med dette arbeidet.

Rømming og lakselus er et atskillig større problem. For mye fisk rømmer, og det er for mye lakselus i sjøen. (Se for eksempel Bergens Tidende 08.01.03.) Forskere har i årevis antydning og vist at omfattende rømming av oppdrettslaks og ørret og store mengder lakselus i sjøen kan ha negative effekter på ville laksestammer. Forholdene er mest kritisk der anleggene ligger tette. I Hordaland er flere stammer i for eksempel Hardangerfjorden i dramatisk tilbakegang. Store mengder lus i sjøen anses som en av de avgjørende viktigste forklaringene. Konkurransen med rømt fisk i elvene er kanskje en av de største truslene på lenger sikt. Dokumentasjonen av disse sammenhengene er mer enn gode nok til å anspore til handling. Dette er nå også erkjent av fiskerienes forvaltningsorganer.

Temaene burde derfor ikke lenger være gjenstand for stadig avsporende disputer. Problemene er alvorlige og må løses snarest. Tempoet i ekspansjonen i næringen bør justeres i henhold til kapasiteten med å ha kontroll med problemene.

Skal norsk havbruk kalles bærekraftig må vi få skikk på problemene listet opp i miljømålene. I tillegg må førsituasjonen gås igjennom nøye. Spørsmålet er om det i lengden er holdbart å fø opp fisk med annen fisk som i seg selv kan være en sparsom og kanskje til og med truet

ressurs. Burde det satses mer på planteetende oppdrettsarter (vanskelig i Norge?)?

Forskning – næring

Der må være vilje til å løse miljøproblemene fra oppdrett mye raskere. Med slik vilje følger penger, og med penger følger kunnskap, noe som er sårt tiltrengt. Skal næringen oppnå den størrelse en ser for seg, må en ikke være knuslete med å gi bevilgninger til forskning for å løse de miljøproblemene en slik ekspansjon vil skape. Og her trengs store penger, selvfølgelig også fra næringen selv.

Det er vanskelig å si hvilke miljøproblemer akvakulturnæringen vil komme opp i fremover. Strategien bør være at utviklingen av næringen går parallelt med utviklingen av miljømålene, som skal være tett koplet til forskningen på feltet. Trespennet forvaltning, næring og forskning må ajourføre målene (selvsagt med inkorporering av nye arter). Målene må ha både langsiktige perspektiver og dekke akutte problemer, og de må ha forvaltningsmessig kraft. Dette arbeidet må næringen støtte helhjertet opp om, være på offensiven og ikke henge på slep.

I dette løpet må forskningen spille en helt sentral og atskillig mer fremtredende rolle enn nå. Forskningen må få ressurser til stadig å kunne fortelle med stor tyngde hvordan situasjonen er, og hvilke miljøkonsekvenser næring og samfunn vil kunne komme opp i hvis ikke tilbørlig hensyn til naturressursene tas. Bevaring av biologisk mangfold og bærekraftighet er den rammen hvor oppdrett skal utfolde seg. Dette må gis et faktisk innhold.

Markedskrefter

Dersom forbrukerne (markedet) krever oppdrettsprodukter fremskaffet på miljømessig forsvarlig måte, vil det være et godt incitament for innsats fra næringens side. For tiden ser det ut til å blåse en gunstig vind i denne retningen. Miljø er altså nå en konkurransefaktor.

Spørsmålet er imidlertid hvor lenge det vil vare? Er slike krefter i lengden pålitelige, eller er dette stemninger som lett lar seg manipulere av annen snedig markedsføring? Det er selvfølgelig meget verdifullt og greit med støtte herfra, men slik oppbakking bør ikke være den eneste betingelse for at oppdrettsnæringen skal drives etter sunne prinsipper.

Sluttappell

Arbeidet med miljømålene må revitaliseres, næringen må komme offensivt og velvillig med, det må settes av atskillig større og rikelige ressurser til forskning på miljøvirkninger av havbruk, ”Miljømål”-etatene/gruppen må arbeide tett opp til forskningen, og miljømålene må få betydelig forvaltningsautoritet: Miljøimperativer må kraftigere inn i regelverket for norsk havbruk!

Følges dette opp, vil norsk oppdrett hele tiden være à jour med sine miljøeffekter. På dette grunnlaget vil en kunne skape, og opprettholde i fremtiden, en reell bærekraftig og sunn oppdrettsnæring i Norge.